

NMT 1962

Om ikke å blendes av ideologi

tet vinteren 1918 førte divisjoner fra Østfronten til Vestfronten, heter det i Kennans bok «Russia and the West».

Da marsjal Foch fremla planer om alliert intervensjon i Russland for å sikre den trans-sibiriske jernbane og prøve å stabilisere østfronten, skrev Balfour: «Ingen politikk kan være farligere enn å gi russerne en grunn til å ønske velkommen tyske tjenestemenn og tyske soldater som venner og befriere.»

Den britisk-fransk-amerikanske militære intervensjon i Sibir i 1918 er et godt grunnlag for russerne til å mistro nasjonene, japanernes i Mandsjuria likeledes. Det var mindre britiske styrker sendt inn i Transkaukasia, og en fransk styrke dessuten. De amerikanske troppene trakk seg ut over Vladivostok i april 1920, mens et japansk militærorkester sto på kaien og spilte: «Hard Times Come Again No More». Japanerne ble til 1922.

Sovjet-Samveldet hadde en trang fødsel etter første verdenskrig, det hadde en hard konfirmasjon i den annen, og bare det å administrere en verdensdel som denne samling av land og folk, er i seg selv en stor oppgave. Og enda har det overskudd til en og annen rakett.

Khrustsjov og andre sovjetledere som har vært ute i Vesten, har studert og sett andre ting enn bare Shirley MacLaines mamelukker i Hollywood. De har blant annet oppdagat at det industriproletariat Marx spådde skulle ta makten i bitter nød, det er ikke der som proletariat selv om industriens ledere og kanskje dens arbeid på andre måter bestemmer meget i vår verdensdel.

Sterkere enn noengang avtegner kampen om markedene, utviklingslandsmarkedene, salgsmarkedene, innflytelsesområdene seg. Man kan bare studere hvordan russisk, øst-tysk, vest-tysk, verdensbankkapital og amerikansk kapital har stått i kø for å komme inn i Egypt. Over Afrikas nye stater på handels- og hjelpelegasjoner som en farsott som ikke nå gang et dronningbesøk av Elisabeth alene er serum mot.

Løgnen som våpen

Kommunismens ideologi kan være ledetråd for verdensorganisasjonen av sympatisører og troende kommunister og plausibelt stridsemne mellom Moskva og Peking. Men ellers er det de økonomiske lover og historien om den evige stormaktspolitikk som er særlig interessant å studere ved inngangen til Stor-Europa, med eller uten Sovjet-Russland, mer enn noengang.

Løgnen som våpen

De hemmelige pressedirektiver.

Av Sverre Hartmann.

«..... Jeg har gjort massen fanatisk for å kunne forme den til et verktøy for min politikk. Jeg har vekket massen. Jeg har hevet den over seg selv, gitt den en mening og en funksjon.»

Slik gjengir Hermann Rauschning diktatorens uttalelse til seg i sin bok HITLER HAR SAGT DET («Gespräche mit Hitler»). «Hva man kan oppnå med forstanden og med gode tanker, det klarer Goebbels. Men virkelig å lede massen kan man ikke lære. Det jeg sier til folket i massetilstand, det sitter som en parole gitt under hypnose.»

I MEIN KAMPF gikk Hitler nøye inn på løgnens funksjon og forutsetningene for at den skulle fungere. De små løgner blir forsmådd. Det gjelder å gi løgnen format. Først den fanger den. For folket vil imponeres.

Hitler betjente seg av de groveste virkemidlene. Den intellektuelle siden av saken hadde han liten eller ingen sans for.

Propagandaminister Joseph Goebbels utfoldet sitt diaboliske geni på en mer raffinert måte. Hans kanskje viktigste våpen var de hemmelige pressedirektivene, gjerne fremlagt på fortrolige konferanser hver dag med en utvalgt gruppe

Løgnen som våpen

redaktører. De opplysningene Goebbels eller hans stedfortredere der ga, de forholdscrdrer som ble utdelt, var hemmelige. Under trusel om strengeste straff fikk redaktørene pålegg om å brenne direktivene umiddelbart etter bruken.

Den berømte amerikanske journalist Louis Lochner fikk i 1935 forbindelse med en medarbeider i Berliner Börsenzeitung som lot ham få se enkelte av direktivene. Også en fransk journalist ble gjort delaktig i dem. Men en dag ville denne dokumentere hvor fabelaktig godt orientert han var. Og så offentliggjorde avisen hans et rykende ferskt direktiv. Goebbels fikk rapport. I største stillhet ble folk fra de hemmelige statspoliti sendt til pressekonferansene for å undersøke ansiktene på de tilstedeværende. Synderen var funnet, og det ropet ham. Han ble skygget og arrestert kort tid etter akkurat som han var i ferd med å la et direktiv gå videre.

Redaktøren ble stilt for folkedomstolen. Og det var ikke takket være en innflytelsesrik slektning han slapp dødsstraf.

Det skulle nu vare helt til november 1940 før Lochner på ny fikk tak i ordlyden til et pressedirektiv. Denne gang holdt forbindelsen helt til han måtte forlate Tsykland etter Japans overfall på Pearl Harbour den 7. desember 1941 og Hitlers krigserklæring til USA like etter.

Det var imidlertid en av redaktørene som satte seg ut over forbudet, ikke noen få dager, men konsekvent fra direktivenes første dag. Han lot dem imidlertid ikke gå ut til fremmede, enn si til utlendinger. Han samlet i lader. Og da med har man, takket være redaktør Brammer, en ubrutt serie direktiver fra 1934 til 1945, da Det tredje rike brøt sammen. Gjennom disse metere av dokumenter lar det seg gå å følge utviklingen fra innsiden i de årene da partiet og nasjonalbevegelsen ble bygget opp og nazismens onde gift sådd i tyske folk. De omfatter de siste tredveårene da Hitler begynte å gjennomføre sitt utenrikspolitiske program og de fem og et halvt år den annen verdenskrig varte.

Løgnen som våpen

Disse direktivene er en eneste stor lærebok i hvordan en nasjon ble ført bak lyset, en gruoppvekkende anskuelsesundersøking i hvordan en propagandist av typen Goebbels benyttet melodi og tonehøyde som en slags orkesterdirigent for den tyske pressen. Joseph Goebbels gjorde konferansene til et skuespill. Han gjorde riktignok redaktørene selv til skuespillere. Men først og fremst ble de til sprellmenn som løfte armer og ben på kommando mens de selv var vitne til hvordan deres herre og mester trakk i trådene. Det gjorde alle bevegelsene lettere. I det lange løp måtte det virke lamende.

Goebbels hadde i sine unge år, tross energiske forsøk, ikke fått slippe til i den tyske pressen. Fremdeles satt han utenfor, men han redigerte.

Avisene fikk i det lengste beholde sitt utseende av selvstendige opinionsorganer. Det la han den største vekt på. Eksisterende forestillinger gjorde propagandaen desto mer effektiv. Her gjaldt det mer enn ellers: de opprettholdte illusionene kan være de viktigste realitetene. Avisenes ledere og nyhetsformidling ble en reflektering av de ønsker som Hitler lot formidle gjennom propagandaministeriet.

Under krigen gikk de okkuperte lands befolkninger i stor utstrekning frivillig med på en sort-hvitt tegning for å skape klare linjer og gjøre det lettere å holde fronten. Parolene var et overordentlig virkningsfullt middel i holdningskampen. Den parole-mentaliteten kan være uhyre farlig hvis den får være ved, — etter at den umiddelbare hensikt med parolene er nådd. De skaper da ikke liv. De paralyserer.

Den statsdrevne dirigering av pressen som det tyske diktatur satte i system, lå på et helt annet plan. Ondskapens menn har det unektelig adskillig lettere enn de gode gjerningsmenn. De nedbrytende krefter har et større register å spille på.

Redaktørene måtte føle seg smigret av den tillit ledelsen satte dem. De skulle få lov til å utforme fasaden etter sin

Løgnen som våpen

egen smak. Spennende måtte det unektelig være å se hvor differensiert bildet ble. For det skjedde ingen samordning redaktørene imellom. Når så resultatene fra møtet forelå, den utstrekning rykter og etterretningsforbindelser og diplomatrappporter bragte dem til Berlin, kom en ny runde direktiver. Og da fikk redaksjonene lov til å skyve frem det største artilleriet.

Gjengivelsen av faktum gikk som regel adskillig lenger enn nødvendig for å imøtekomme de nettopp nevnte behov. Goebbels måtte gjøre redaktørene mest mulig immune mot å bryte ut av trollringen. Derfor fikk de lov til å smake på ganske store doser av selveste sannheten. De fikk lov til å lese, men ikke bruke den. De skulle gjøres delaktige i folkebedraget, til engasjerte og medansvarlige. Den bevisste løgn gjorde dem lettere til lydige og lojale redskaper. Og det tok Goebbels heller ikke feil i. For redaktørene, ihvertfall mange av dem, nød sin monopolstilling. Og det er menneskelig sett fullt forståelig. De fikk så å si daglig en dosis av «inside information». De som så altfor godt visste i hvor høy grad nasjonen forøvrig ble ført bak lyset, forsto å verdsette dette tilsig. Men i det lange løp kunne dette dobbelt-spill gå noe hver på nervene, ikke minst når den daglige dosis var som dette korte, men megetsigende direktiv av 15. februar 1940 (nr. 347):

«I den utenlandske presse blir det påstått at 1000 jøder er blitt transportert til generalgouvernementet (Polen). Meldingen stemmer, men skal behandles fortrolig.»

Goebbels drev sin meget spesielle form for markedsanalyse. Han hadde stadig ute et stort kobbel sporhunder og snushaner for å registrere reaksjonene, for å fastslå hvordan direktivene virket. Så ble han jevnlig istand til å foreta justeringer. Systemet ble enda noen grader bedre.

Både innenrikspolitisk og utenrikspolitisk kartlegger direktivene utviklingen. De kaster et interessant og mangesidig lys over tysk syn også på Nordens politiske og kultur-

Løgnen som våpen

alle liv, på dens presse, på dens personligheter, hva enten det gjelder åndsliv eller sport, krig eller fred.

Hendelsen natten mellom den 16. og 17. februar 1940, da den britiske jager «Cossack» bordet «Altmark» i Jøssingfjord og befridde mer enn 300 britiske fanger, satte sirmene i bevegelse verden over. Affæren utløste en veldig diplomatisk aktivitet. Notevekslinger og personlige konferanser avløste hverandre. Den norske utenriksledelse befant seg på denne tid i en særdeles vanskelig situasjon. Det var Halvdan Kohts politikk å holde Vestmaktene mest mulig på avstand, bremse deres iver og initiativ. Men det forelå et noe nær uløselig dilemma dersom han ville distansere seg fra det britiske angrep med «Cossack» uten samtidig å alarmere Tyskland. Ønsket var selvfølgelig å overbevise den tyske ledelse om at man reagerte. Men styrken av den diplomatiske protest overfor Storbritannia gjorde bakgrunnen for å unnlate å reagere militært desto tydeligere!

Hvordan opplevde så Berlin det inntrufne? Det forteller Goebbels' fortrolige pressedirektiver temmelig detaljert om. Hitler ergret seg voldsomt. Det var briter og ikke tyskere som hadde gjennomført dette dristige og vellykte kup.

Ifølge et direktiv av 17. februar hadde den britiske jager «Intrepid»*) hadde gjort to forsøk på å kapre det tyske fregattskip «Altmark». Forsøket var lyktes. Dagen etter bar det løs med direktiver på løpende bånd. Avisene skulle gjøre utstrakt bruk av meldingene i den utenlandske nøytrale presse. De italienske uttalelser egnet seg også ypperlig til sitat, bortsett fra de tilfelle hvor «den britiske forbrytelse» ble karakterisert som «en romantisk affære». En eller annen sort mottiltak var under forberedelse. Disse rettet seg imidlertid ikke mot Norge, men mot England. Angrepene

*) I de senere direktiver ble det foretatt en beriktigelse og navnet rettet til COSSACK.

Løgnen som våpen

i den utenlandske presse på Norge skulle så vidt mulig ikke komme til syne i tyske aviser. Tidlig på formiddagen ble det sendt ut et strengt fortrolig direktiv. Dagen før, på lørdag ettermiddag, hadde det oppstått et alvorlig motsetningsforhold mellom utenriksministeriet og propagandaministeriet. Britene var kommet tyskerne 5 timer i forkjøpet med sin nyhetstjeneste om Altmark-affæren. Størsteparten av verdenspressen hadde fått den britiske versjon uten å ha det tyske syn som korrektiv. Goebbels ville ikke gå nærmere inn på de stridigheter som nå var oppstått. Det tjente ikke til noe. Han ville bare orientere redaksjonene for ordens skyld, fordi der Führer hadde uttalt sin største forbauselse og sterkeste kritikk over denne svikt i den tyske nyhetstjenesten. Om saken ville medføre utskiftning i ledende stillinger og en samkjøring av informasjonstjenesten, var et åpent spørsmål. Det var brann i rosenes leir. Hitler var rasende.

Britene hadde kunnet skaffe seg et solid forsprang. Nå gikk deres versjon gjennom internasjonal presse og kringkasting. Hitler var mer enn kanskje noen annen var for virkningen av å være først ute. Ja, han praktiserte prioritetsregelen radikalt i sitt eget hus. Den som kom først, fikk som regel rett. Følgelig så det i Hitlers øyne ut som om britene ville vinne slaget om verdensopinionen. Og det var han uhyre engstelig for at de skulle gjøre akkurat da. For han fryktet for en britisk intervensjon i Skandinavia. Han hadde bruk for å bremse mest mulig ved å utnytte «Altmark»-affærens propagandamuligheter. Selv kunne han ikke slå til i Norge. De tyske forberedelser var ikke kommet langt nok. Dessuten blokkerte isen den vestlige del av Østersjøen og de danske belter. Da var det propagandaministeriet fikk en ide. Gjennomføringen av den kunne skape balanse i eteren og bedre Hitlers humør. Det gjaldt å slå til på selve åstedet.

Få timer etter Hitlers temperamentsfulle oppgjør med sjefene for sin nyhets- og informasjonstjeneste, satte ledelsen for tysk rikskringkasting seg i forbindelse med sine kolleger

Løgnen som våpen

i Oslo. Man hadde til hensikt såvidt mulig å sende et fly til Norge med representanter for utenriksministeriet, presse og kringkasting for å delta i bisettelsen av ofrene fra Altmark-affæren. Tanken var videre å sende en reportasje direkte fra ALTMARK. Og man ønsket nå norsk rikskringkastings medvirking til å få ordnet med innreisetilattelse og med det nødvendige tekniske utstyr dersom det ikke lot seg gjøre å få det med fra Berlin.

Kringkastingsens ledelse var urolig og ikke lite nervøs over den overraskende anmodning. Det var unektelig en vanskelig sak. Programfolk og teknikere fra den ene krigførende makt ville kringkaste fra nøytralt område, selv om det allignok skulle skje fra et tysk skip. Men saken hastet. Stemningen i Berlin var opphisset. I forhold til den klare britiske nøytralitetskrenkelse med bruk av militære maktmidler, måtte en viss innrømmelse overfor tyske propaganda-ønsker være et tålelig onde dersom den kunne bidra til å løse gemyttene.

Forhandlingene mellom kringkastingen og utenriksdepartementet i Oslo førte fort til enighet. Fra midnatt sto dr. Dietrich i tysk rikskringkasting i direkte telefonforbindelse med riksprogramsjef Midtun som måtte manøvrere seg best mulig ut av vanskelighetene. Norsk rikskringkasting anså det også for ønskelig at det ble sendt et program fra «Altmark». Det var best tyskerne selv tok med teknisk utstyr. Det gjaldt å engasjere seg minst mulig fra norsk side og anvise tyskerne til å foreta sendingen på egen hånd fra skipet.

Allerede neste morgen var innreisetilattelsen i orden, og på ettermiddagen samme dag startet ekstrasflyet fra Berlin. Etter avtale mellom utenriksråd Bull og Kringkastingen ble en teknisk spesialist, Gunnar Nygaard, kontrollsjeffens nærmeste mann og sjef for kortbølgen, sendt nedover sammen med Knut Tvedt, Kringkastingsens juridiske sekretær.

Løgnen som våpen

Begravelsene av ofrene etter overfallet på «Altmark» fant sted på Sogndal kirkegård i Vest-Agder mandag den 20. februar. Begravelsesseremonien ble opptatt på magnetofonbånd. Tyske reportere med hviskende stemme kommenterte høytideligheten.

De to norske representanter fikk nå vite at sendingen ikke lot seg gjennomføre fra skipet. Rundfunks folk ville reis til Stavanger og sende fra reléstasjonen der. Myndighetene la vekt på å imøtekomme tyskerne mest mulig. «Altmark»-affæren var en farlig sak. Ved å tøyse seg kunne man kanskje gi lite olje på det opprørte hav. Forhandlingene med den tyske lederen Brösamle resulterte i at tyskerne fikk lov til å sende fra Stavanger til Berlin for å la programmet gå på eteren i Rundfunks navn. De måtte under ingen omstendigheter angi senderstedet. Og nordmennene skar ut sanningen som kunne røpe avsenderstedet. Det var en «teknisk» ordning. Tyskerne måtte vente til linjene og kanalene ble ledige i Tyskland. Overføringen begynte derfor klokken om natten mellom den 20. og 21. februar. Og sendingen fortsatte så noen ganger i løpet av de neste par døgn.

Det var sine fremste folk Rundfunk hadde sendt opp. De hadde særskilte eksperter for hver språkgruppe, tysk, engelsk, fransk og spansk. For eventuell sending til de skandinaviske land var det med en tysk filolog som talte flytende norsk, ja han behersket «begge målføre» og beveget seg suverent fra Gerhard Hauptmann til Arne Garborg. Sekretær Tvedt karakteriserte tanken på å sende kommentarer til de skandinaviske land som en taktløshet. Tyskerne lot da denne del av prosjektet falle.

Best i sendingen gjorde nok kaptein Dau seg, sjefen på «Altmark». Han var et ypperlig intervjuobjekt, hadde myndig, mørk stemme og kunne uttrykke stemningen på alle finstungenål. Reportasjen holdt seg innen en noenlunde saklige ramme. Episoden ble overhodet ikke omtalt av norsk eller utenlandsk presse.

Løgnen som våpen

Imens gikk direktivene videre i Berlin. Avisene ble anmodet om å slå om mulig enda hårdere enn før ned på «den britiske forbrytelse». Den utførlige rapport fra kaptein Dau falt for seg selv. I oppsettet skulle de dog benytte de skarpeste overskrifter og uttrykk. Det lønnet seg kanskje å innlede med disse ord:

Dypt rystet har det tyske folk fått vite om hendelsen i Jøssingfjord og med avsky tatt avstand fra dette britiske eksempel på den ytterste brutalitet. Nå foreligger «Altmark»s kaptein Dau's rapport for den tyske offentlighet

Etter å ha gitt redaktørene denne dosis kunne direktivet komme med en særlig viktig informasjon: Den tyske oppstilling av «Altmark» som et «ubevæpnet handelsskip» var riktig. «Altmark» var et hjelpeskip for panserskipet Graf Spee, hørte til kategorien statsskip og førte da også statsfane og statsflagget. Som ubevæpnet handelsskip ville det ifølge folkeretten slett ikke ha lov til å ha sivile — eller krigsfanger ombord. Det var naturligvis ikke lett å gjøre god igjen denne feil i den offisielle versjon. Likevel skulle det skje på en måte at uttrykket «bevæpnet handelsskip» ikke lenger ble benyttet. I stedet kunne man skrive «statsskip, som ikke barde våpen på dekket». Heller ikke et statsskip hadde britene lov til å kapre eller borde i en fremmed stats territorialhav. Radio London hadde samme morgen sendt ut en meddelelse og påberopt seg det tyske utenriksministeriums versjon. Den britiske påstand, som øyensynlig stemte, måtte naturligvis ikke nevnes. Derimot skulle avisene fremheve alt kaptein Dau's rapport som gjaldt «plyndringen av tyske soldater og de dyriske mordene». Overfor den tyske offentlighet måtte dette skildres særlig dramatisk.

Sjøen må fråde. Slik lød propagandaønsket fra aller høyeste hold. Hitler var ute av balanse. Han ville jule opp Jøssingfjord som perserkongen Xerxes i sin tid lot sine soldater piske Hellesponten.

Løgnen som våpen

Den 20. februar, samme dag som Hitler kalte general von Falkenhorst til Berlin for å gi ham sitt oppdrag, sendte Goebbels kontor ut dette direktiv nr. 377:

«Den norske utenriksministers tale, som på en meget treffende måte også gjengir den tyske oppfatning i Goebbels-saken, blir behandlet ganske kort i en melding fra DNB: (Deutsches Nachrichtenbüro). En utførlig behandling av Kohts tale er ikke ønsket, fordi den naturligvis også inneholder Norges alibi i denne saken. Mellom Berlin og Oslo blir de forskjellige spørsmål klarlagt for øyeblikket. Slik tingene står kan man ikke drøfte den utførlige norske standpunkttagen.»

Dagen etter var det kommet inn en ny tone. Det het i direktiv nr. 386:

«Tilfellet Altmark skal nu dø langsomt hen. Avisene kan allerede i dag sette beretningen fra forsvarsmaktene som hovedoverskrift. Også til Chamberlains tale har man nu gitt nok kommentarer.»

Den 21. februar hadde Hitler bestemt seg for å satse på von Falkenhorst og la ham lede forberedelsene av gjennomføringen av invasjonen. Hitlers nerver var falt til ro.

I mars 1940, i ukene og dagene før invasjonen av Danmark og Norge, forteller direktivene tydelig om hvordan man tok sikte på å villedde Vestmaktene og de nøytrale, og på å styrke den tyske krigsmoral, og dels på å rettferdiggjøre Tysklands sak ute og hjemme ved å tegne et så dystert bilde som mulig av Vestmaktens statsmenn, deres krigsmoral og deres motiver:

13. mars 1940, direktiv nr. 565:

«Fredsslutningen mellom Moskva og Helsingfors ble det store oppslag for middagsavisene, dog ikke slik at det tyske folk kan trekke noen slutning om den alminnelige fred bryter ut i nær fremtid. Overskriften

Løgnen som våpen

må gi uttrykk for at den britiske ekspansjonspolitik har lidt nederlag.....»

13. mars om aftenen, direktiv nr. 576:

«I morgenavisene skal man under meldinger gjengi den utenlandske presses bedømmelse av fredsslutningen Finnland - Sovjet. Herunder kan det skinne tydelig igjennom at Tyskland på en eller annen måte har vært delaktig i resultatet. Man skal derfor fremheve alle presseuttalelser som går ut på at DER FÜHRER, direkte eller indirekte, har grepet inn i hendelsesforløpet. Riktignok må dette ikke sies med egne ord, men kun skje ved å benytte seg av de utenlandske kommentarene (im Spiegel des Auslandsechoes).»

Av hensyn til forholdet til Sovjetsamveldet etter vennskapspakten av august året før kunne Hitler ikke åpent innrømme at han hadde presset på Stalin for å få en avslutning på Vinterkrigen. Det er imidlertid nu på det rene — også ifølge generalfeltmarskalk Milchs dagbok at tyskerne tok et visst initiativ etter Sven Hedins besøk hos Hitler.

Megetsigende er følgende pressedirektiv av 17. mars — nr. 600:

«Intet må rapporteres om at flere tyske fly har foretatt en overflyvning av sovjetrussisk territorium.»

Samtidig med frykten for at Vestmaktene skulle sette seg fast i Skandinavia, var Hitler engstelig for Sovjets disposisjoner etter at Vinterkrigen var forbi. Skjedde det noen ny oppmarsj eller omdirigering av tyske tropper som kunne ansees som en trusel i den tyske flanke? Sovjet hadde nu fått fri sine styrker i Finnland. Faren for en intervensjon av Vestmaktene var ikke lenger tilstede. Derfor kunne det, i tyske øyne, bli spørsmål om russisk ønske om å slå til et annet sted mens Tyskland eventuelt ble engasjert i vest.

Løgnen som våpen

Etter Moskva-freden benytter Goebbels smigeren for å stimulere sine sprellemenn til ny innsats: I direktiv nr. 607 for 18. mars heter det:

«Ministerialrat Fritsche overbragte i dag ved aftenens konferanse den tyske presse der Führers uttrykkelige anerkjennelse for dens arbeide de siste vanskelige dagene, især for at pressen så konsekvent og effektivt har holdt enhver falsk fredssus ute av sine spalter. Slik må det også fortsette. Det må stadig gå igjen, også under selve påskehøytideligheten, at kompromissløsninger overhodet ikke kommer på tale. I øyeblikket kan man bare tale med knytne neven til sine motstandere.»

De hemmelige pressedirektivene inneholdt ofte detaljerte beskrivelser av et hendelsesforløp som under ingen omstendigheter måtte komme offentligheten for øre eller øye. Enkelthetene var dels nødvendig for å gi selve direktivet en tilstrekkelig faktisk bakgrunn og best mulig forebygge at redaktørene skulle komme i skade for å begå indiskresjoner ved uheldige eller inadekvate formuleringer. Dels måtte redaktørene få et stoff å arbeide med for å kunne gi et «nyansert bilde» av saken. Goebbels understreket stadig i konferansene hvor viktig det var å få sagt den samme ting på litt forskjellige måter i hver avis. Ingen måtte tro at den tyske presse var ensrettet. Et godt eksempel på hvordan dette ble praktisert, er direktiv nr. 678 av 28. mars 1940, samme dag som Det Øverste Allierte Krigsråd holdt sitt møte i Paris og kom til å fatte avgjørende vedtak om Vestmaktens aksjon mot Norge og Sverige:

«Den mere omfattende melding fra Berlinkontoret om Norges nøytralitet skal, hvilket man allerede har meddelt tidligere, slås godt opp. Det står avisene fritt om de vil lage en stor ramme eller bringe stoffet på annen måte på avisenes første side. Etter de siste informasjoner ønskes det ikke at meldingen skal slås opp over fire spalter. Det henger sammen med at Det Øverste Allierte Krigsråd tar

Løgnen som våpen

sammen i Paris idag og sannsynligvis vil komme til å fatte en lignende beslutning om ikke å respektere nøytraliteten. Inntil denne beslutning foreligger må avisene derfor holde i beredskap en reserve til kraftigere overskrifter og oppslag. Men det er naturligvis ikke likefrem forbudt å stille meldingen øverst på første side. Avisene kan handle etter eget skjønn, slik at pressen gir et mest mulig variert og allsidig bilde.»

Den 2. april hadde Hitler truffet endelig bestemmelse om grepet på Danmark og Norge og fastsatte datoen. Samme dag fikk redaktørene fortrolige direktiver pr. telefon:

«Den politiske atmosfære i Berlin karkteriseres av at visse avgjørelser er i ferd med å modnes. Minister Goebbels holdt en tale for sine avdelingssjefer i propaganda-ministeriet og antydte dette. Jeg antar vi får tilsvarende retningslinjer i en liten orientering som Goebbels vil gi en liten gruppe redaktører fredag ettermiddag. Også Tobis flyfela (Die Feuertaufer) beveger seg i samme retning. Jeg gir denne korte beskjeden pr. telefon for å være sikker på at det blir tatt hensyn til dette ved redigeringen. Man er nødt til å vise en viss forsiktighet når det gjelder alle former for polemikk mot Vestmaktene. Det må ikke skje at Vestmaktene i siste øyeblikk avstår fra aksjoner som kunne gitt oss argumenter i hende. Man må hele tiden passe på å benytte et meget avbalansert sprog, uten at det på den annen side går ut over den politiske brodd. Pr. brev følger en orientering om enkelthetene.»

Fra nu av står pressedirektivene helt og holdent i den forenede invasjons tegn. Men redaktørene kan likevel ikke vite seg til hva som er i emning.

Den 3. april ved middagstider foreligger dette direktiv 717:

«Det henvises til det kart som den franske statsminister Reynaud angivelig skal ha hatt hengende på sitt arbeidsværelse under den amerikanske utsending Sumner

Løgnen som våpen

Welles' besøk. Det vil bli tilstilt avisene reproduksjoner av dette kart. Tysk telegrambyrå (DNB) kommer til å sende ut en kommentar: dette landkartet er et uhyre kynisk bevis på ødeleggelsestendensene hos franskmennene og britene. Det gjelder ikke bare Tyskland. Hele Europa skal oppløses i uorganiske deler.»

Et direktiv litt ut på dagen bringer et supplement: Reynaudkartet skal offentliggjøres på fredag den 5. april og slik stort opp. «Morgen ist der Topf dieses Themas leicht am Kochen zu halten, vor allem durch italienische Pressestimmen».

Torsdag den 4. april lyder direktiv nr. 723:

«Alle tyske aviser vil ha Reynaudkartet til reproduksjon tidlig på fredag. Til gjengivelsen skal redaktøren knytte de *aller skarpeste kommentarer*. Man skal ikke spare på skjellsord mot disse offisielle krigshissere som på grunn av sin alder og fordi de er fullstendig forkalket burde ligge på Europas søppelhaug. Istedet har de masset seg til å ville herske over unge folk og angivelig opprette et nytt Europa. I Berlin legger man den aller største vekt på at det i enhver henseende blir brukt de skarpeste uttrykk», slutter direktivet.

Fredag den 5. april mottok redaktørene en lakonisk beskjed:

«Det dementi som Sumner Welles har sendt ut om Reynaud-kartet skal ikke offentliggjøres.»

Reynaudkartet var, selv om det nu like før offentliggjørelsen hadde vist seg å være et falsum, en ypperlig basis for utfall mot Vestmaktene. Det var om å gjøre å hisse opp stemningen mest mulig. Man satset på dette «bevismiddel» og det var bare tre dager igjen før det bar løs — i nord. Hørsikten helliget midlet.

Pressedirektivene kaster et overordentlig interessant lys over bl. a. åpningsfasen av felttoget mot Norge. Og på andre kilder er det kjent hvor kritisk situasjonen var de

Løgnen som våpen

dagene, både i Oslo-området og i Narvik. Mellom 9. april og 1. mai 1940 foreligger et stort antal «Weisungen» til pressen. Den 10. april het det i direktiv nr. 760:

«Overkommandoen ber nok en gang den tyske presse så inntrengende den kan om ikke å utstøte jubelfanfarer for tidlig. Det er i høyeste grad mulig at det inntreffer en krise på enkelte punkter og at lokale tilbakeslag heller ikke hører hjemme i fantasiens verden.

For fra første stund å stanse ethvert tilløp til depresjon i det tyske folk skal man derfor foreløpig unngå alt som smaker av overdrivelse og skryt inntil aksjonen er over. Men selvfølgelig skal det aldri ytres noen tvil om det gode sluttresultat. Det er det da heller ingen foranledning til.»

Den 14. april hersket det en opphisset stemning i den tyske overkommandoen i Berlin. Hitler hadde allerede gitt ordre til Dietl om å trekke seg tilbake inn i Sverige, da en stabsoffiserene gikk til motaksjon og fikk omgjort beslutningen uten Hitlers medvirkning. Men kritisk var situasjonen. Det avspeiler seg i dette direktiv av 14. april — nr. 799, som er merket strengt hemmelig:

«Som allerede antydte i dagens «Wehrmachtsbericht» har presset fra den britiske flåte på Narvik økt betydelig. Etter de opplysninger prop.min. sitter inne med må en under omstendighetene regne med at britene går i land i dag eller i morgen..... Det må videre ifølge prop.min. under omstendighetene regnes med at de 7—10 tyske jagere som sto foran eller på Narvik havn er gått tapt. En del av dem er vel allerede sunket. Den britiske kontrollen på denne del av kysten er absolutt uten smutthull, slik at heller ikke transportskip retning Narvik og fra Murmansk kan passere, uten å bli angrepet. Dessuten har været deroppe forverret seg. Tyske fly kan ikke lenger lande på den fullstendig nedsnedde og islagte flyplassen ved Narvik.

Løgnen som våpen

Disse informasjonen som skal behandles som ganske særlig hemmelige blir bare meddelt for å forebygge at den tyske presse gjengir forsvarsmaktens meldinger på søndag med store overskrifter. Under ingen omstendigheter får man lov til å sette en overskrift som denne: «Stor angrep av den britiske flåte strandet», eller «Britisk stor angrep mot Narvik slått tilbake», eller «Ikke en millimeter norsk jord på britiske hender». Overskriftene må ligge på denne linje: «Britiske tap ved forgjeves angrep på Narvik». Men på den annen side må man slett ikke skape det inntrykk at slaget er tapt for de tyske skip og tropper eller at tapet av Narvik betyr det ringeste for den tyske aksjon mot Skandinavia sett under ett. — I en særskilt rapport vil Berlinkontoret nevne forskjellige argumenter man kan benytte.»

I annet avsnitt av direktivet forsøker propagandaministeriet å tåkelegge jernmalmens betydning for Tyskland. Det tales hele tiden om hvilket tap det var for britene at de ikke kan nyttiggjøre seg malmen på lenge fordi en jernbane på malmbanen er sprengt i stykker. At en av hovedårsakene nettopp var å hindre britene i å avskjære malmeksporten til Tyskland, ble selvfølgelig ikke nevnt med en stavelse. Til gjengjeld fråtset direktivene i jernmalm da Vestmaktene måtte trekke seg ut i begynnelsen av juni på grunn av utviklingen på vestfronten og nordmennene la ned våpnene. De store verdisvingninger har nok svenskmalmen aldri vært utsatt for, hverken før eller senere.

Det er ikke lett å finne kilder som gir et noenlunde sikkert bilde av hvordan Hitler vurderte de forskjellige situasjoner. Hvilke informasjonen satt man inne med på høyest hold? Hvordan disponerte man sin viten. Det gir presse direktivene et dypt og avslørende innblikk i nettopp hvordan hver «Anweisung» inneholdt både sannheten som forutsetning og løgnen som ordre. De hemmelige pressedirektivene

Løgnen som våpen

er et av de beste barometre til å kunne avlese atmosfæren og stemningen i den aller innerste sirkel.

Goebbels satte til og med Hitler selv under sensur. Propagandaministeren var fullt klar over den fundamentale forskjellen på det øret oppfatter og det øyet kan fange inn. I siste tilfelle foreligger langt større muligheter for en kritisk vurdering. Derfor fikk også «der Führer» sin SPRACHREGELUNG. Også han kunne gjøre seg skyldig i «eine falsche Zungenschlage». I et direktiv av 3. oktober 1941 heter det:

«Det er gått over et halvt år siden der Führer sist talte. Det er derfor den tyske presses viktigste oppgave å gi talen den rette plass. Man minner påny om at man skal henvise til teksten (i direktivet) og ikke til den muntlig fremførte talen.»

Hitler pleide rett som det var å fravike manuskriptet og sine uttrykk og formuleringer bestemme av øyeblikkets innskyttelse og stemninger. Bifallsbruset stimulerte og begeistret. Disse utpregede improvisasjoner gjorde seg ikke alltid på trykk. Mangt et politisk dilemma hadde Hitlers løsmunnethet skapt. Tekstene ble nu finkjemmet, frisert og autorisert. Hitlers talerør var samtidig hans kontrollorgan.

Også i den indre partisirkel hendte det rett som det var at Hitler lot falle ytringer som ikke egnet seg for referat. Goebbels var alltid påpasselig. Det var ikke avgjørende hvorvidt opplysninger var sanne, men hvorvidt de var hensiktsmessige.

Da den annen verdenskrig brøt ut, fikk Goebbels hemmelige pressedirektiver betydning på en rekke nye områder. Det ble et særlig virkningsfullt ledd i villedningen av fienden og de nøytrale. Goebbels og hans stab satte seg fore å analysere hvordan utlandet oppfattet de viktigste politiske og militære meldingene i den tyske pressen og prøvde å bygge direktivene opp på grunnlag av disse erfaringer. Direktivene ble samtidig et ledd i kampen for å mobilisere nasjonen mentalt og forberede borgerne på felttogene.